

درس پنجم

مسئولیت‌های پیامبر ﷺ

رسول خدا ﷺ، به‌عنوان آخرین پیام‌رسان خداوند، به مدت بیست‌وسه سال مردم را به آخرین و کامل‌ترین برنامه‌هدایت انسان‌ها فراخواند و برای رستگاری آنان و نجاتشان از گمراهی، تلاش و مجاهده کرد و با استقامت و صبری بی‌مانند، وظیفه‌سنگین رسالت را به پایان رساند. در این درس، می‌خواهیم به این سؤال پردازیم:

چه وظایف و مسئولیت‌هایی بر عهده پیامبر اکرم ﷺ بود؟

تعلیمات قرآن کریم و روش زندگی رسول خدا ﷺ بیانگر آن است که ایشان سه مسئولیت مهم را عهده دار بود :

۱- دریافت و ابلاغ وحی

رسول خدا ﷺ وظیفه داشت آیات قرآن کریم را به طور کامل از فرشته وحی دریافت کند و بدون کم و کاست به مردم برساند. پیامبر اکرم ﷺ این مسئولیت را به طور کامل به انجام رساند و همه آیات قرآن را برای مردم خواند. همچنین نویسندگانی را مأمور نوشتن و گروهی را مأمور حفظ کردن قرآن نمود. مسلمانان نیز با اشتیاق آیات قرآن را فرا می گرفتند. یکی از یاران آن حضرت می گوید : «ما ده آیه از قرآن را از پیامبر فرا می گرفتیم و بعد از اینکه در آن تفکر می کردیم و به آن عمل می نمودیم، بار دیگر برای یاد گرفتن آیات بعدی، نزد پیامبر می رفتیم».

ایشان همچنین قرآن کریم را مرتب و تنظیم کرد و در اختیار آیندگان قرار داد. اکنون که قرن ها از زمان نزول قرآن می گذرد، این کتاب آسمانی به همان صورتی که رسول خدا ﷺ آیات و سوره های آن را تنظیم کرده بود، در میان مردم وجود دارد و مشتاقان هدایت به آسانی می توانند از آن بهره ببرند و راه رستگاری را در کلام خداوند بیابند.^۱

۲- تعلیم و تبیین تعالیم قرآن (مرجعیت دینی)

پیامبر اکرم ﷺ، فقط رساننده وحی نبود، بلکه از سوی خدا وظیفه تعلیم و تبیین (تفسیر) قرآن کریم را نیز بر عهده داشت تا مردم بتوانند به معارف بلند این کتاب آسمانی دست یابند و جزئیات احکام و قوانین را بفهمند و شیوه عمل کردن به آن را بیاموزند. از این رو، گفتار و رفتار پیامبر ﷺ اولین و معتبرترین مرجع علمی برای فهم عمیق آیات الهی است و مسلمانان با مراجعه به گفتار و رفتار آن حضرت، به معنای واقعی بسیاری از معارف قرآن پی می برند و شیوه انجام دستورات قرآن را می آموزند. ما هم اکنون، نماز، روزه، حج و بسیاری دیگر از وظایف خود را که کلیات آنها در قرآن کریم آمده، مطابق گفتار و رفتار رسول خدا ﷺ انجام می دهیم. به راستی که ایشان اولین و بزرگترین معلم قرآن بوده است.

۱- گزارش از قرآن هایی که روی آنها تحقیق تاریخی شده و معلوم شده مربوط به ۲۰ تا ۳۰ سال بعد از هجرت است.

۳- اجرای قوانین الهی از طریق تشکیل حکومت اسلامی (ولایت ظاهری)

دیگر قلمرو رسالت پیامبر اکرم ﷺ ولایت بر جامعه است. ولایت به معنی سرپرستی و رهبری می‌باشد. ایشان به محض اینکه مردم مدینه، اسلام را پذیرفتند به مدینه هجرت کرد و به کمک مردم آن شهر (یعنی انصار) و کسانی که از مکه آمده بودند (یعنی مهاجرین)، حکومتی را که بر مبنای قوانین اسلام اداره می‌شد، پی‌ریزی نمود. ایشان مسجد مدینه را که در همان روزهای اول ورود به شهر ساخته شد، محل حکومت و رهبری خود قرار داد و به تدریج و با توسعه حکومت اسلامی، احکام خداوند را در همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، قضایی، نظامی و فرهنگی، با کمک مردم به اجرا درآورد و به گسترش عدالت پرداخت.

بیشتر بدانیم

نمونه‌هایی از اقدامات پیامبر در تشکیل حکومت اسلامی

پیامبر اکرم ﷺ نامه‌هایی به پادشاهان زمان خود، مانند پادشاه ایران، روم و حبشه نوشت و آنان را دعوت به اسلام کرد. برای حفظ سرزمین اسلامی، سپاه تشکیل داد و با کفار جنگید؛ یک‌بار هم برای حفظ سرزمین اسلامی از تعرض رومیان، به مرز روم شرقی لشکر کشید و با آنان جنگید؛ یک بار با سران مکه قرارداد صلح بست که به «صلح حدیبیه» مشهور شد و پس از اینکه سران مکه قرارداد را نقض کردند، به مکه لشکر کشید و سران مکه تسلیم شدند و مکه بدون خون‌ریزی فتح شد.

برای اداره کشور و کمک به فقیران و انجام کارهای عمومی، خمس و زکات را قرار داد و محلی به نام «بیت‌المال» تأسیس کرد تا پول و اموالی که مربوط به حکومت اسلامی است در آنجا ذخیره شود و در زمان مناسب هزینه گردد.

تدبر در قرآن

به کمک هم‌گروهی‌های خود بیان کنید که آیه زیر، به کدام یک از مسئولیت‌های پیامبر ﷺ اشاره دارد:

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ^۱

۱- سورة آل عمران، آیه ۱۶۴.

ضرورت تشکیل حکومت اسلامی

ممکن است این سؤال مطرح شود که چرا جامعه اسلامی نیازمند ولایت و حکومت است و ولایت و حکومت، یکی از مهم‌ترین دستورات اسلامی شمرده شده است؟
در پاسخ به این سؤال، دلایل زیر را ذکر می‌کنیم:

الف) ضرورت اجرای احکام اجتماعی اسلام: اسلام یک دین کاملاً اجتماعی است و یکی از اهداف ارسال پیامبران آن بود که مردم، جامعه‌ای بر پایه عدل بنا کنند و روابط مردمی و زندگی اجتماعی خود را بر اساس قوانین عادلانه اسلام بنا نهند. این هدف بزرگ بدون وجود یک نظام حکومتی سالم، میسر نیست. آیا می‌شود که خداوند هدفی را برای ارسال پیامبر خود تعیین کند، ولی ابزار و شیوه رسیدن به آن را نادیده بگیرد؟ همچنین قرآن کریم احکام اجتماعی متعددی مانند خمس، زکات، حقوق و مسئولیت‌های خانواده و جامعه، امر به معروف، نهی از منکر، مبارزه با ظلم و جهاد با تجاوزگران و ستمکاران دارد. روشن است که اجرای این قوانین بدون تشکیل حکومت امکان‌پذیر نیست.

ب) پذیرش ولایت الهی و نفی حاکمیت طاغوت: ولی و سرپرست حقیقی انسان‌ها خداست و به همین جهت، فرمان‌برداری و اطاعت از دستوره‌ای او و کسانی که خودش معین کرده، ضروری و واجب است. اجرای هر قانون و پیروی از هر کس، هنگامی صحیح است که به گونه‌ای به قانون الهی و فرمان او بازگردد.

کسانی که به مردم فرمان می‌دهند و قانون‌گذاری می‌کنند، در حالی که فرمان و قانون‌نشان نشئت گرفته از قرآن، یعنی برخاسته از فرمان الهی نیست، «طاغوت» نامیده می‌شوند. پذیرش حکومت «طاغوت» و انجام دستوره‌ای وی بر مسلمانان حرام است، زیرا دستورات آنها برگرفته از قرآن نیست.

ج) حفظ استقلال جامعه اسلامی: قرآن کریم از مؤمنان می‌خواهد که سلطه بیگانگان را نپذیرند و زیر بار آنها نروند؛ این حکم قرآنی را «قاعده نفی سبیل» می‌گویند.^۱

مستکبران و ستمگران جهان همواره در پی آنند که بر جوامع دیگر مسلط شوند و از منابع مادی و معنوی آنان بهره ببرند. تشکیل حکومت اسلامی، هم مانع سلطه بیگانگان می‌شود و هم می‌تواند روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را با سایر کشورها به گونه‌ای تنظیم کند که جامعه اسلامی استقلال خود را در جهات مختلف حفظ نماید و بیگانگان راهی برای تسلط بر مسلمانان نیابند.

۱- «نفی سبیل»، یعنی «نبودن راه». یعنی بیگانگان نباید راهی برای سلطه و نفوذ در جامعه اسلامی داشته باشند.

در آیات زیر تفکر کنید و مشخص کنید که دلایل مطرح شده با کدام یک از آیات منطبق است؟

۱ — أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَ مَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا^۱

«آیا کسانی را که گمان می‌برند به آنچه بر تو نازل شده و به آنچه پیش از تو نازل شده ایمان دارند، ندیده‌ای که داوری به طاغوت برند، حال آنکه به آنان دستور داده شده که به او کفر بورزند و شیطان می‌خواهد آنان را به گمراهی دور و درازی بکشاند».

۲ — لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ^۲

«به راستی که پیامبرانمان را همراه با دلایل روشن فرستادیم و همراه آنان کتاب آسمانی و میزان نازل کردیم تا مردم به دادگری برخیزند».

۳ — وَ لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا^۳
 («و خداوند هرگز راهی برای سلطه کافران بر مؤمنان قرار نداده است»).

آیه	دلیل
آیه ۶۰ سوره نساء	
آیه ۲۵ سوره حدید	
آیه ۱۴۱ سوره نساء	

۱- سوره نساء، آیه ۶۰.

۲- سوره حدید، آیه ۲۵.

۳- سوره نساء، آیه ۱۴۱.

کشف رابطه

امام خمینی «رحمة الله عليه» رهبر کبیر انقلاب اسلامی، بزرگ‌ترین شخصیت عصر حاضر است که به تبیین ضرورت حکومت اسلامی پرداخته و با بیان روشنگرانه خود، توجه مردم را بدان جلب کرده است. در سخنانی که از ایشان نقل می‌شود، بیندیشید و ببینید که با کدام یک از دلایل تشکیل حکومت ارتباط دارد؟

ارتباط	سخنان امام خمینی «رحمة الله عليه»
	به این دلیل که هر نظام سیاسی غیراسلامی، نظامی شرک‌آمیز است، چون حاکمش «طاغوت» است، ما موظفیم آثار شرک را از جامعه مسلمانان و از حیات آنان دور کنیم و از بین ببریم. ^۱
	مذهب اسلام هم‌زمان با اینکه به انسان می‌گوید که خدا را عبادت کن و چگونه عبادت کن، به او می‌گوید چگونه زندگی کن و روابط خود را با سایر انسان‌ها چگونه باید تنظیم کنی و حتی جامعه اسلامی با سایر جوامع چگونه روابطی باید برقرار نماید. هیچ حرکتی و عملی از فرد و جامعه نیست، مگر اینکه مذهب اسلام برای آن حکمی مقرر داشته است. ^۲

ولایت معنوی، برترین مقام پیامبر ۹

همان طور که دیدیم، رسول خدا از طرف خداوند دارای ولایت ظاهری است و سرپرستی و رهبری جامعه را بر عهده دارد و با اجرای قوانین الهی جامعه اسلامی را اداره و رهبری می‌کند. اما آن حضرت، ولایت معنوی را که همان سرپرستی و رهبری معنوی انسان‌هاست و مرتبه‌ای برتر و بالاتر از ولایت ظاهری است نیز داراست. این ولایت چیست و چگونه انجام می‌پذیرد؟ رسول خدا ۹ با انجام وظایف عبودیت و بندگی و در مسیر قرب الهی به مرتبه‌ای از کمال نائل شد که می‌توانست به اذن الهی در درون افراد تصرف نماید.

این هدایت، یک کار ظاهری یعنی از طریق آموزش معمولی و عمومی نیست، بلکه از طریق امداد غیبی و الهامات و مانند آن، صورت می‌گیرد. میزان بهره‌مندی انسان‌ها از این هدایت معنوی به درجه ایمان و عمل آنان بستگی دارد. هر قدر درجه ایمان و عمل انسان‌ها بالاتر باشد، استعداد و لیاقت

۱- ولایت فقیه، امام خمینی، ص ۴۰.

۲- صحیفه امام، ج ۴، ص ۱۶۷ و ۱۶۸.

دریافت هدایت‌های معنوی را بیشتر کسب می‌کنند.

نمونه‌ای کامل از این نوع هدایت را می‌توانیم در رفتار رسول خدا ﷺ با حضرت علی 7 ببینیم. آن حضرت که از همان دوران کودکی تحت تربیت رسول خدا ﷺ قرار گرفت، با استعداد بی‌نظیر خود، مراتب کمال را در ایمان و عمل به سرعت می‌پیمود. به همین جهت، علاوه بر تربیت از روش‌های معمولی، از هدایت‌های معنوی رسول خدا ﷺ نیز بهره می‌برد. ایشان می‌فرماید: «روزی رسول خدا ﷺ هزار باب از علم به رویم گشود که از هر کدام، هزار باب دیگر گشوده می‌شد». روشن است که آموزش این علوم از طریق آموختن معمولی نبود، بلکه به صورت الهام بر روح و جان حضرت علی 7 بوده است.

بیشتر بدانیم

یک نمونه، بهره‌مندی اویس قرنی از این هدایت‌های پیامبر است. وی، جوانی از اهل یمن بود که بدون دیدن رسول خدا ﷺ به ایشان ایمان آورد و با اینکه هیچ‌گاه موفق به دیدن رسول خدا نشد، به درجات بالایی از ایمان و عمل رسید. یک بار هم برای دیدار، به مدینه آمد، رسول خدا در مدینه نبود و ناچار شد به سرعت به شهر خود بازگردد، زیرا مادر پیر و سالخورده‌ای داشت و مادرش از او قول گرفته بود که بیش از چند ساعتی در مدینه نماند و زود برگردد. عشق و ارادت اویس به رسول خدا ﷺ بسیار قوی بود. رسول خدا ﷺ نیز به ایشان محبت داشت و گاه می‌فرمود بوی خوش بهشت را از یمن استشمام می‌کنم. اویس از همان فاصله دور توسط رسول خدا تربیت شد و به درجات بالایی از کمال رسید. پس از رحلت رسول خدا ﷺ خدمت امام علی 7 رسید و از یاران با اخلاص ایشان شد و بالاخره در جنگ صفین به شهادت رسید.

این هدایت معنوی، شکل‌ها و صورت‌های مختلف دارد و با لیاقت و استعداد افراد متناسب است. بسیار پیش آمده که عالمی پاک سرشت با همه تلاشی که کرده، در حل یک مسئله علمی بازمانده است و رسول خدا ﷺ به صورت الهام در خواب یا در بیداری، پاسخ صحیح را به او داده است.

بسیاری از ابعاد ولایت معنوی پیامبر اکرم ﷺ و سایر پیشوایان بزرگوار در زیارت جامعه ذکر شده که می‌توان به آن مراجعه کرد.

- ۱- نمونه‌هایی از احکام اجتماعی اسلام را که اجرای آنها نیازمند تشکیل حکومت است، بیان کنید.
- ۲- پیامبر اکرم ﷺ به منظور هدایت مردم، علاوه بر ابلاغ وحی چه کارهایی را انجام می‌داد؟

پیشنهاد

- ۱- اگر بخواهید یکی از ویژگی‌های پیامبر ﷺ را انتخاب کنید و ایشان را از آن زاویه توصیف کنید، کدام را انتخاب می‌کنید؟ با انتخاب و توصیف خود، توانایی‌تان را تجربه کنید.
- ۲- اگر شعر، قطعه ادبی، حدیث یا داستان کوتاه زیبایی درباره پیامبر ﷺ سراغ دارید، آن را بنویسید و در کلاس بخوانید.